

دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی

سناریوهای پایه ملی نظام سلامت جمهوری اسلامی ایران در حوادث و بلایا

دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی

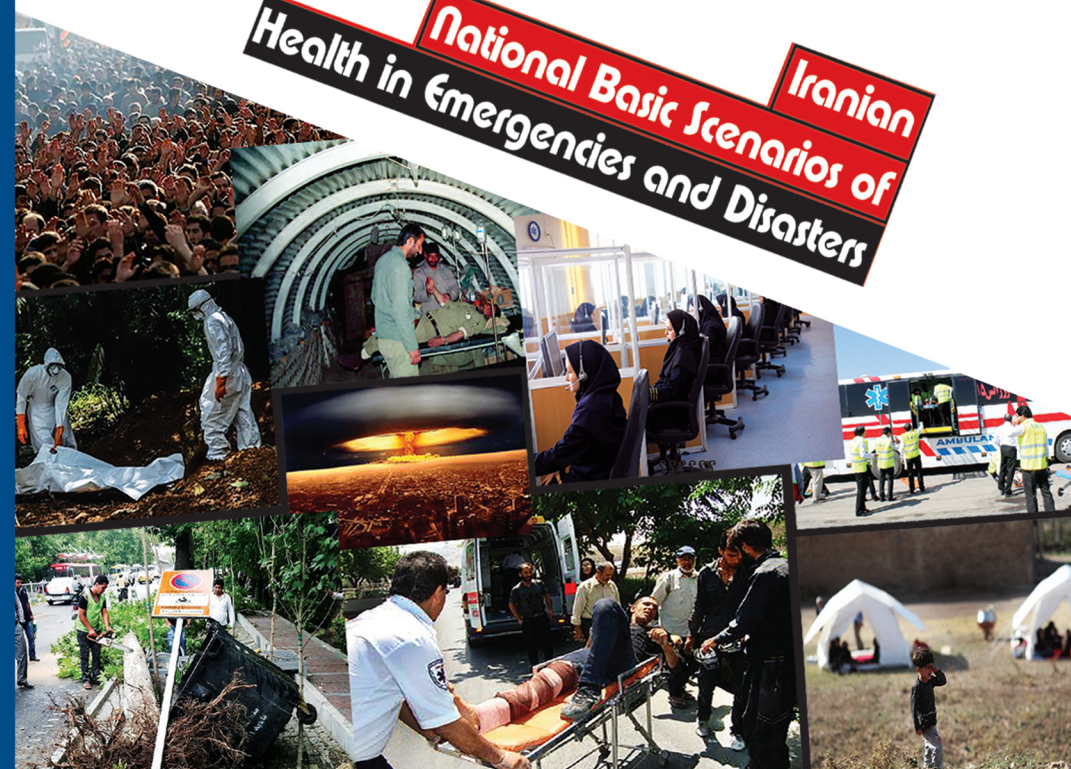
سناریوهای پایه ملی نظام سلامت جمهوری اسلامی ایران در حوادث و بلایا

نویسندگان: دکتر حمیدرضا خانکه و همکاران

نویسندگان:

دکتر حمیدرضا خانکه، دکتر علی نصیری، دکتر وحید قنبری

Iranian National Basic Scenarios of Health in Emergencies and Disasters

انتشارات دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۶۴۴۲-۶۶-۲
قیمت: ۱۰۰۰۰۰ ریال

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سناریوهای پایه ملی نظام سلامت جمهوری اسلامی ایران در حوادث و بلایا

نویسندگان:

دکتر حمیدرضا خانکه، دکتر علی نصیری، دکتر وحید قنبری

با تشکر از تلاش‌ها و همکاری آقایان و خانم‌ها:

دکتر پیرحسین کولیوند، دکتر امین صابری‌نیا، دکتر محمدتقی طالبیان

دکتر داود خراسانی زواره، دکتر محمد سرور، دکتر جعفر میعادفر، عطیه مبینی

سارا مهران‌امین، مرجان مستشار نظامی، دکتر محمدجواد مرادیان، مجتبی خالدي

دکتر آرمان برزہ‌کار، علی سوسن‌آبادی فراهانی، محمدعلی مصلحی، مهین علی‌پور، آرزو دهقانی

ویراستار:

دکتر علی نصیری

سرشناسه	: خانکه، حمیدرضا، ۱۳۴۶ -
عنوان و نام پدیدآور	: سناریوهای پایه ملی نظام سلامت جمهوری اسلامی ایران در حوادث و بلایا / نویسندگان حمیدرضا خانکه، علی نصیری، وحید قنبری؛ ویراستار علی نصیری.
مشخصات نشر	: تهران: دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری	: ۷۱ص.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۶۴۴۲-۶۶-۲
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیپا
یادداشت	: واژه‌نامه.
یادداشت	: کتابنامه.
موضوع	: مدیریت بحران -- ایران -- آینده‌نگری
موضوع	: Crisis management -- Forecasting -- Iran
موضوع	: بلاهای طبیعی -- ایران -- آینده‌نگری
موضوع	: Natural disasters -- Iran -- Forecasting
موضوع	: مدیریت بحران -- ایران -- برنامه‌ریزی
موضوع	: Crisis management -- Planning -- Iran
موضوع	: بلاهای طبیعی -- ایران -- پیش‌بینی‌های ایمنی
موضوع	: Natural disasters -- Iran -- Safety measures
شناسه افزوده	: نصیری، علی، ۱۳۵۸ مهر -
شناسه افزوده	: قنبری، وحید، ۱۳۶۲ -
شناسه افزوده	: دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی
رده‌بندی کنگره	: ۱۳۹۵ س۹ خ/۴۹ HD
رده‌بندی دیویی	: ۶۵۸/۴۰۵۶۰۹۵۵
شماره کتابشناسی ملی	: ۴۵۴۰۰۲۲

دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی

نام کتاب: سناریوهای پایه ملی نظام سلامت جمهوری اسلامی ایران در حوادث و بلایا

نویسندگان: دکتر حمیدرضا خانکه، دکتر علی نصیری، دکتر وحید قنبری

ویراستار: دکتر علی نصیری

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۶۴۴۲-۶۶-۲

شمارگان: ۱۰۰۰ جلد

قیمت: ۱۰۰۰۰۰ ریال

چاپ اول: ۱۳۹۵

چاپ: ارشیا

ناشر: دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی

نشانی: اوین، بلوار دانشجو، خیابان کودکان، دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی

تلفکس: ۲۲۱۸۰۰۸۱

با قدردانی از همکاری

● صفحه‌آرا: گروه گرافیکی ارشیا ● طراح جلد: فاطمه تقی‌پور

همه حقوق نشر برای ناشر محفوظ است؛ هرگونه استفاده از متن به هر صورتی در قالب کتابچه، جزوه، تهیه CD آموزشی، تهیه نرم‌افزار، استخراج آزمون، ترجمه به دیگر زبان‌ها و استفاده از مطالب کتاب، اشکال، تصاویر و... بدون اجازه کتبی از ناشر غیرقانونی است.

فهرست مطالب

• مقدمهٔ دبیر محترم کارگروه سلامت در حوادث غیرمترقبه کشور	۵
• پیش‌گفتار	۷
• راهنمای نگارش سناریوهای محلی و سازمانی	۱۳
• بخش اول: سناریوهای حوادث و بلایای طبیعی	۱۹
سناریوی ۱- زمین لرزه (خارج از سازمان)	۲۱
سناریوی ۲- زمین لرزه (داخل سازمان)	۲۲
سناریوی ۳- طوفان گرد و غبار	۲۳
سناریوی ۴- سیلاب رودخانه‌ای	۲۴
سناریوی ۵- سیلاب مترو	۲۵
سناریوی ۶- آلودگی هوا ناشی از مه‌دود	۲۶
سناریوی ۷- آلودگی هوا ناشی از ریزگردها	۲۷
سناریوی ۸- کولاک و برف سنگین	۲۸
سناریوی ۹- حادثهٔ کوهستان	۲۹
سناریوی ۱۰- همه‌گیری بیماری گوارشی	۳۰
• بخش دوم: سناریوهای حوادث و بلایای انسان‌ساخت	۳۱
سناریوی ۱۱- تصادف جاده‌ای	۳۳
سناریوی ۱۲- قطع برق	۳۵
سناریوی ۱۳- تجمع انبوه	۳۶
سناریوی ۱۴- آتش‌سوزی	۳۷

- سناریوی ۱۵- جابه‌جایی جمعیت انبوه ۳۸
- سناریوی ۱۶- حمله به بیمارستان ۳۹
- سناریوی ۱۷- انفجار گازهای طبی ۴۰
- سناریوی ۱۸- غرق شدن دانش‌آموزان ۴۱
- سناریوی ۱۹- قطع تلفن دیسپچ اورژانس ۴۲
- سناریوی ۲۰- انفجار و ریزش ۴۳
- سناریوی ۲۱- حمله اشرا ر به اتوبوس بین شهری ۴۴
- سناریوی ۲۲- سقوط هواپیما ۴۵
- سناریوی ۲۳- انفجار قطار ۴۶
- سناریوی ۲۴- غرق شدن شناور دریایی ۴۷
- سناریوی ۲۵- حمله سایبری ۴۸
- سناریوی ۲۶- حمله زیستی ۴۹
- سناریوی ۲۷- حادثه شیمیایی ۵۰
- سناریوی ۲۸- حمله شیمیایی ۵۱
- سناریوی ۲۹- حادثه پرتوی ۵۳
- سناریوی ۳۰- حادثه هسته‌ای ۵۴
- بخش سوم: سناریوهای فوریت‌های پیچیده ۵۵
- سناریوی ۳۱- جنگ ۵۷
- سناریوی ۳۲- درگیری ۵۸
- منابع ۵۹
- فهرست واژگان ۶۳

مقدمهٔ دبیر محترم کارگروه سلامت در حوادث غیرمترقبهٔ کشور

توجه همه جانبه به مدیریت دانش محور حوادث، بلایا و فوریت‌ها تبدیل به گفتمان رایج نظام مدیریتی کشور به ویژه حوزهٔ سلامت شده است. نظام سلامت با توجه به این که متولی حفظ مهم‌ترین دارایی قابل تصور یعنی سلامت مردم است؛ خوشبختانه در این زمینه پیشتاز است. شرط غافلگیر نشدن و آمادگی هر جامعه در برابر حوادث و بلایا، برنامه‌ریزی همه جانبه بر مبنای ارزیابی خطر و تجهیز و آموزش و تمرین مکرر بر مبنای سناریوهای مدون است و تکرار هر چه بیشتر تمرین موجب کاهش آسیب‌های جانی و مالی در هنگام بروز بلایا خواهد شد. در این راستا و در سال‌های اخیر کارگروه سلامت در حوادث غیرمترقبهٔ کشور با تدوین برنامه‌ها و ابزارها و دستورالعمل‌های لازم برای مدیریت علمی در مراحل مختلف چرخهٔ مدیریت خطر بلایا، از پیش از وقوع تا هنگام رخداد حادثه و پس از وقوع آن تلاش کرده است تا گام‌هایی بلند برای نیل به جایگاه واقعی نظام سلامت در این عرصهٔ خطیر بردارد و به یاری ارکان مختلف نظام سلامت در این عرصه بشتابد.

در این میان، جای «سناریوهای پایهٔ ملی»، به عنوان یک حلقهٔ ضروری و مهم، در این زنجیره خالی بود که خوشبختانه به همت رئیس محترم دبیرخانهٔ کارگروه سلامت در حوادث غیرمترقبهٔ وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی و دانشجویان دکتری تخصصی سلامت در بلایا و فوریت‌ها با تلاش فراوان و طی مراحل علمی به سرانجام رسید. به این شکل که پس از فراخوان عمومی جهت شرکت در «مسابقهٔ بزرگ خاطره نویسی سلامت در حوادث و بلایا»، تعداد قابل توجهی خاطره از دست‌اندرکاران مختلف حوزهٔ سلامت در مورد دیده‌ها و تجارب شخصی‌شان در انواع حوادث و بلایا جمع‌آوری شد و همزمان با تعدادی از صاحب‌نظران و صاحبان تجربیات عملیاتی طولانی مدت به طرق مختلف مصاحبه شد. سپس در یک فرآیند متدولوژیک علمی عناصر و اجزای خاطرات تحلیل شد و در نهایت با نگاهی بر سناریوهای ملی برخی کشورهای پیشرو در امر مدیریت بلایا و لحاظ شرایط بومی کشورمان، سناریوها در قالب ۱۰ سناریوی حوادث و بلایای طبیعی، ۲۰ سناریوی حوادث و

بلایای انسان‌ساخت و دو سناریوی فوریت‌های پیچیده به رشته نگارش درآمد و پس از آن بارها توسط صاحب نظران ویرایش شد و محصول آن به این شکل عرضه می‌گردد تا مبنایی باشد برای برنامه‌ریزی‌های مختلف، به ویژه جهت تدوین برنامه پاسخ ملی نظام سلامت در حوادث و بلایا، و نیز طراحی و اجرای انواع تمرین. هرچند در تدوین این سناریوها تلاش شده است به طور جامع به ابعاد مختلف حوادث و بلایا و نکات قابل توجه در آمادگی در برابر این حوادث و پاسخ به آن‌ها توجه شود، بدیهی است این نخستین محصول در این عرصه، خالی از ایراد نخواهد بود و دبیرخانه کارگروه سلامت در حوادث غیرمترقبه کشور (مستقر در مرکز مدیریت حوادث و فوریت‌های پزشکی وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی) آماده دریافت نظرات همه صاحبان تجربه و دانش می‌باشد تا در ویرایش‌ها و چاپ‌های بعدی اعمال شود.

به امید پیشرفت روزافزون کشور عزیزمان ایران اسلامی.

دکتر پیرحسین کولیوند

رئیس مرکز مدیریت حوادث و فوریت‌های پزشکی و
دبیر کارگروه سلامت در حوادث غیرمترقبه کشور

پیش گفتار

افزایش وقوع حوادث، بلایا و فوریت‌ها^۱ به همراه افزایش جمعیت در معرض خطر و لزوم دستیابی به توسعه پایدار^۲، اهمیت انجام اقدامات پیش‌بینی و پیشگیری کننده و همچنین لزوم افزایش سطح آمادگی را نشان می‌دهد. تهیه برنامه‌های آمادگی^۳ و پاسخ^۴، انجام تمرین^۵ بر اساس سناریوهای واقعی، آموزش عمومی و تخصصی و برنامه‌ریزی دقیق از عناصر اصلی کسب آمادگی می‌باشند. مهم‌ترین اهداف تمرین؛ تقویت و ارتقای آمادگی به منظور آزمودن سیاست‌ها، برنامه‌ها و آموزش‌های ارائه شده به کارکنان می‌باشد. در نهایت تمرین‌ها زمینه را برای افزایش توانمندی‌های مورد نیاز برای پاسخ به حوادث، بلایا و فوریت‌ها ایجاد می‌کنند.

به منظور انجام تمرین، تدوین و نگارش سناریوهای قابل فهم، واقعی و منطقی از ضروریات است. واژه «سناریو»، برگرفته از هنر قصه‌گویی^۶ است. این واژه در هنرهای نمایشی به معنای متنی است که نویسنده، در آن موضوع قصه را مطرح می‌کند. به عبارت دیگر، سناریو متنی است که به تشریح دسته‌ای از حوادث منظم با زمان‌بندی مشخص، مربوط به یکدیگر و نتیجه خاص حاصل از آن‌ها می‌پردازد.

در آمادگی نظام سلامت^۸ در برابر حوادث و بلایا، منظور ما از سناریو، متنی است که در آن وقایعی توصیف می‌گردد که ممکن است به دنبال حوادث و بلایا، باعث اختلال در امور روزمره سازمان ارائه دهنده خدمات سلامت شود و یا سلامت و احیاناً جان مردم، مراجعه کنندگان (اعم از بیماران و...) و کارکنان را به خطر اندازد. در واقع، یک سناریوی آمادگی در حوادث و بلایا نشان دهنده تصویری روشن از همه اتفاقات ممکن و محتمل مرتبط با سازمان، پس از وقوع حوادث و بلایاست. سناریوها به عنوان پایه‌ای برای تعیین و توسعه وظایف سازمان‌های درگیر در پاسخ به بلایا، توانمندی‌های مورد نیاز و استانداردها و

1. Disasters and Emergencies

4. Response Plans

7. Storytelling

2. Sustainable Development

5. Exercise

8. Health Sector

3. Preparedness Plans

6. Scenario

شاخص‌های عملکردی پاسخ به بلایا ایفای نقش می‌کنند. استانداردها و توانمندی‌های ارزیابی شده از سناریوهای طراحی شده به عنوان پایه‌ای برای برآورد آمادگی ملی می‌باشد و در طراحی برنامه‌های آموزشی و تمرین‌های ملی مورد استفاده قرار خواهند گرفت.

سناریونویسی^۱ بخشی از علم «آینده پژوهی»^۲ تلقی می‌شود. هدف از سناریونویسی پیشگیری از غافلگیری، تقویت وحدت رویه در برنامه‌ریزی و تمرین (مانور)، تهیه ابزار برای کمک به مدیریت علمی حوادث و بلایا و تاب‌آوری^۳ جامعه هدف در صورت وقوع آن شرایط و تعیین جهت و اولویت تخصیص منابع^۴ می‌باشد. سناریونویسی به شیوه‌ای نظام‌مند موجب تجسم آینده سازمان شده، با شفاف‌سازی شرایط آتی کارکنان و مدیران را نسبت به اقدامات صحیح رهنمون می‌شود.

در ذات سناریونویسی این ویژگی‌ها نهفته است:

- عدم قطعیت^۵، نسبيت و به رسمیت شناختن همه احتمالات
- رویکرد نظام‌مند^۶ و نیاز به هماهنگی همه اجزای مؤثر در درون و بیرون سازمان
- توجه به همه ابعاد و پیچیدگی‌های^۷ حادثه احتمالی و پویایی^۸ حادثه
- ایجاد زبان مشترک
- ضروری دانستن خلاقیت و ابتکار^۹
- پیش‌بینی‌پذیر دانستن آینده
- نگرش علمی و روش‌مند^{۱۰}
- انعطاف‌پذیری^{۱۱} و پرهیز از انجماد
- توجه همزمان به ابعاد کمی و کیفی حوادث و اثرات آنها

نگارش سناریو کار ساده‌ای نیست و توافق عمومی در خصوص عناصر اصلی یک سناریو وجود ندارد. برای نگارش سناریو آشنایی با آخرین نتایج ارزیابی خطر^{۱۲} منطقه مورد نظر، داشتن دانش پایه مرتبط با حوادث و بلایا و آگاهی کامل از موقعیت جغرافیایی، سوابق تاریخی و منابع موجود ضروری است. لذا مبنای تدوین سناریوها در هر جامعه و سازمان،

1. Scenario Development (Scenario Writing)

2. Futures Studies

3. Resilience

4. Resource Allocation

5. Uncertainty

6. System Approach

7. Complexity

8. Dynamism

9. Creativity and Innovation

10. Methodological

11. Flexibility

12. Risk Assessment (Risk Analysis)